

ВІД РЕДАКТОРІВ

ГЕЛІНАДА ГРІНЧЕНКО, ТЕТЯНА ДЗЯДЕВИЧ

За аналогією до сполучених посудин: про «пост»-дискурс однієї шостої світу

*І все на світі треба пережити.
І кожен фініш – це, по суті, старт.
І наперед не треба ворожити,
І за минулим плакати не варт.*

Ліна Костенко

Видавничий проєкт «Нео-анти-колоніалізм vs нео-імперіалізм: релевантність постколоніального дискурсу на пострадянському просторі» задумувався у травні 2011. Його основна ідея полягала у спробі підбиття певних підсумків та пошуку шляхів можливого переосмислення досвіду та результатів двадцяти років перехідного періоду на так званому «пострадянському просторі», адже з часової відстані сьогодні вже не викликає заперечень той факт, що перехід від радянського, тоталітарного, комуністичного модуля існування відбувся. Проте досі остаточно не зрозуміло — до чого саме відбувся цей перехід? Якою була його мета? І чи була ця мета усвідомлена та раціонально вербалізована двадцять років тому? Додатковий вектор рефлексій задає у цьому зв'язку також і проблема здобутої країнами пострадянського простору незалежності, адже серед інших акцентує питання бенефітів від незалежності де-юре і тотальної залежності де-факто. Питання, що його починають ставити як ті, хто з великим ентузіазмом вітав падіння Берлінського муру, голосував проти підписання Союзного Договору і радів змінам, принесеним Угодами Біловезької Пущі, так і ті, хто двадцять років поспіль не випускає червоний прапор із рук та з гідним подиву ентузіазмом ностальгує за декларованою рівністю всіх суб'єктів Країни Рад та відсутністю гендерної чи національної дискримінації окремих громадян СРСР, за радянською дружбаю народів, кінематографічно уславленою змішаними шлюбами «свинарок» і «пастухів», за світлим і прекрасним, раз і назавжди визначеним майбутнім та так само раз і назавжди осмисленим, полум'яним і героїчним, сповненим змісту й боротьби за чітко окреслені ідеали минулим.

Цю багатошаровість змістів «перехідного періоду» з його хитким балансуванням між онтологічними невизначеностями «ситуації пост-», утілену, в тому числі, в ностальгії і дотеперішньому самоідентифікуванні великої частини населення із радянським минулим, що дедалі частіше стає предметом маніпулювання політичних структур, можна прочитати, наприклад, за допомогою концепту гібрида, запровадженому в дискурс постколоніальних студій фундаментальною працею Гомі Бгабги «Локалізація культури»¹. Бгабга визначає гібрид як ознаку продуктивності колоніалізму, який переакцентує наголоси своєї сили і влади. За автором, ознаки

колоніального домінування простежуються не лише у «класичних» стосунках колонізатор/експлуататор — колонізований/експлуатований, а й у складніших проявах, де, серед іншого, йдеться про переоцінку формування ідентичності, ураженої колоніальними умовами.

Гібридизація ідентичності досить часто асоціюється із креолізацією (про що, наприклад, практично у кожній праці дотичної тематики говорить Микола Рябчук), але разом із тим цей феномен складніший за саме лише послуговування так званою креольською мовою чи відмову від власної культурної totoжності. У цьому випадку можна також говорити про делегування відповідальності за себе, своє життя, свою країну комусь/комусь іншому, тобто про усвідомлене очікування того, що всі проблеми можуть або розв'язатися самі собою, або хтось інший, розумніший, досвідченіший, наділений більшими повноваженнями та в усіх значеннях «кращий» зможе вирішити нагальні потреби сьогодні, зняти питання щодо минулого та надати впевненості у майбутньому. Найлегше у своїх бідах звинувачувати когось іншого, забуваючи при цьому, що взаємини між (колишніми) колоніями і (колишньою) метрополією можна пояснити метафорою, запозиченою із фізики, а саме — законом сполучених посудин. Зв'язки, сполучення, що існували роками, десятиліттями, століттями, одним махом розрубати, не пошкодивши посудини, не можна. Навіть якщо вся конструкція абсолютно застаріла.

У формуванні гібридної ідентичності особливу роль відіграють певні механізми витіснення і намагання таким чином забути про травматичний досвід. У цьому зв'язку не втрачають актуальності й активно застосовуються у сучасних постколоніальних студіях праці Жака Лакана про Его і фройдівський психоаналіз. Так, приміром, книжка Крістіни фон Боїмен «Джойс, Деріда, Лакан і травма історії: читання, нарація і постколоніалізм»² відкрила великі можливості для застосування лаканівських теорій для постколоніального аналізу також і на «пострадянських» теренах. Щодо психоаналізу, то поряд із компаративним літературознавством (Едвард Саїд, Гомі Бгабга, Гаятрі Чакраворті Співак — класики постколоніальних студій — починали із літературної компаративістики) його теж можна розміщувати серед вихідних джерел постколоніальної критики, на користь чого свідчить, наприклад, науковий доробок Франца Фанона, який має всі підстави розглядатися як перехідний етап від антиколоніальної публіцистики до постколоніальної теорії. Такі праці Фанона, як «Чорна шкіра, білі маски»³, «Гнані і голодні»⁴, не втратили своєї актуальності для перехідних суспільств і в XXI ст.

Наприклад, автори таких Інтернет-проектів, як «Вперед»⁵ та «Провід»⁶, приділяють достатню увагу поширенню праць Фанона серед україномовної аудиторії. Не дивно, що ідеологічна спрямованість самих сайтів перебуває якраз на межі між анти- і постколоніалізмом. Зауважимо лише, що саме Фанону, який був також практикуючим лікарем-психіатром, а тому розумівся на всякого роду травмах і кризах ідентичності, завдячуємо введенню в широкий обіг згаданого вище концепту креолізації (праця «Чорна шкіра, білі маски» тут є підставою), активно взятого в обіг сучасною гуманітаристикою.

Вочевидь спосіб аналізу стосунків між метрополією і колонією у всьому спектрі (взаємо)зумовленостей і (взаємо)проникнень вимагає міждисциплінарного підходу, який поєднуватиме не лише зазначене літературознавство і психоаналіз, але й набагато ширший спектр соціогуманітарних дисциплін, що мають справу насамперед з нараціями, текстами, писаними і вимовленими у той чи інший «дисциплінарний» спосіб.

Відомо, що постколоніалізм як світоглядна парадигма сформувався під впливом філософського деконструктивізму Жака Дерріди і розмірковувань щодо феномену влади Мішеля Фуко. Серед відповідних праць з філософії, у яких постколоніалізм є ідейним інструментарієм, а не об'єктом аналізу, назвемо роботу Лейли Ганді «Постколоніальна теорія. Критичний вступ»⁷, де авторка ґрунтовно і переконливо доводить, як постколоніалізм пов'язаний із марксистом та постструктуралізмом, а також звертається до роздумів Ніцше щодо феномену влади і показує, яким чином ці ідеї живлять постколоніальну теорію. Варто також згадати роботи «Спектральна національність: пасажі свободи від Канта до постколоніальних літератур визволення» Фенга Че⁸ і «Розуміння постколоніалізму» Яне Гідлстон⁹, а також яскраву і переконливу працю Сімона Бігнал «Постколоніальне агентство»¹⁰, де постколоніалізм розглядається з двох перспектив – критичної і конструктивної. Ця праця цікава також застосованою мовою і досить неочікуваною термінологією, яка вводить постколоніалізм у новий філософський дискурс.

Специфічне місце серед гуманітарних дисциплін, які заохочують залучення у своє проблемне поле постколоніальної теорії, посідає філософія релігії, адже вона належить до тих царин знання, які завдяки своїй традиції повинні б мати високий поріг відторгнення таких напрямків, як постколоніалізм. Тому поява таких проєктів, як «Постколоніальна філософія релігії»¹¹, де увагу зосереджено на необхідності перегляду міжрелігійних взаємин не лише у просторі теологічних дискусій, але й у межах цілком реальних політичних і державних утворень, вказує на якісний зсув дискурсу від замкненості у колі своїх одно(вір)думців до виходу в широкий дискусійний простір світоглядних опонентів. Велику роль у готовності до такого діалогу (а в сучасних умовах — до полілогу) відіграє також і низка позарелігійних чинників, і академічна традиція. Так, Віллі Фанднер у статті «Постколоніальна філософія релігії і міжрелігійний полілог»¹² наголошує на необхідності перегляду підходу до релігієзнавства як академічної дисципліни з огляду на зміни, пов'язані із глобалізацією і розмиванням традиційних епістемологічних рамок. У цьому зв'язку зауважимо, що у країнах Східної Європи релігієзнавство і теологія все ще виборюють собі місце серед академічних дисциплін, що теж є ознакою «ситуації «пост-» на означених теренах.

Цікаве підсумування можливостей застосування постколоніального інструментарію істориками зробила Рочона Маюмдар у книжці «Написання постколоніальної історії»¹³, де показала широту можливостей постколоніального підходу в аналізі та деконструкції різних проявів (взаємодії керуючого і підпорядкованого, досліджуваних не лише в контексті сьогодення, але й в історичному минулому).

Аміта Дхада й Архана Пашвар у збірнику «Деколонізація правового знання»¹⁴ показали, що розвиток правових інституцій у постколоніальних країнах зумовлюється їхнім колишнім статусом і ці взаємини не можна розглядати з точки зору бінарної опозиції «колонізатор/колонізований», а можна описати, звертаючись радше до зазначеної вище концепції гібрида. У свою чергу, розмішена у названому збірнику стаття Франчески Домінелло «Влада і відповідальність: прокляття спайдермена» порушує питання відповідальності, що набуває особливої ваги в умовах деколонізації як процесу, що так рідко ставиться у постколоніальних країнах, адже найлегше перенести відповідальність за недосконале законодавство (ширше — за всі невдачі та програші сьогодення) на колишнього колонізатора та виправдати своїм постколоніальним станом цілу низку сучасних проблем.

Зрештою, уміння створювати закони напряму залежить від розуміння добра і зла, свободи і справедливості як підставових світоглядних категорій. Власне, брак епістемологічної й аксіологічної філософської традиції — це те, що зумовлює нинішню ситуацію у правовій сфері і розвиток громадянського суспільства на всьому пострадянському просторі. Тут доречно буде пригадати «Державу» Платона (у західній традиції, як відомо, ця праця має назву 'The Republic', що досить симптоматично, адже певною мірою унаочнює різницю між західноєвропейським і східноєвропейським способом дивитися на політичний устрій), де зазначається, що очолювати державу повинен філософ, оскільки саме філософ здатний піднятися до вершин пізнання добра як абсолютної категорії. Найбільший відгук ця концепція знайшла в епоху Просвітництва у західноєвропейській філософській думці, але практично не була адаптована у традиції східноєвропейській, православній (утіленій сьогодні, в тому числі, і в ідеї «русского мира»). Попри певні спільні моменти, різні підходи у розумінні цих підставових філософських категорій (добра, зла, свободи та справедливості) — це не лише питання дихотомії колонізатор/колонізований, це питання різниці наявних традицій, Риму vs Візантії. Зауважимо, що на чолі практично всіх демократично-визвольних рухів кінця 1980 — початку 1990-х у республіках колишнього СРСР стояли не філософи, а поети і письменники, тож, можливо, причина нинішньої ситуації на означених теренах криється у недостатньо уважному прочитанні Платона — питання, звісно, іронічно-риторичне, але воно знову ж таки стосується традиції.

Не можна вивести універсальну формулу постколоніального підходу до всіх ситуацій і всіх імперій, оскільки кожна з них мала власну специфіку. Коли ми говоримо про колоніальний спадок Російської імперії та СРСР для сучасного пострадянського простору, то маємо зважати на особливості цих імперій та їхню відмінність від імперій, «класичних» для постколоніального аналізу. Ева Томпсон у праці «Трубадури імперії»¹⁵ показала, що тривалий час імперський наратив Росії розвивався у прагненні досягнути рівного статусу країни із західноєвропейськими імперіями. Набагато пізніше, вже у ХХ ст., у новій «радянській» імперії намагання розвитку за логікою рівняння на когось іншого було втілено під час «холодної війни» у відомому гаслі: «Доженемо і переженемо Америку». З ким же зараз змагаються утворені після

розпаду СРСР так звані пострадянські країни? Чи є вони настільки самодостатніми, щоб не зважати на потребу наздоганяти, рівнятися чи наслідувати «кращі традиції» сусідніх колишніх чи наявних «імперій», чи потреба озирання у «вікно до Європи», що його прорубав ще Петро I, залишається й досі актуальною? Видається, що сучасна ситуація з правами людини, утисканням свободи слова, відсутністю рівних можливостей у веденні будь-якої справи це вікно поступово замурувала, залишивши тільки контур. І це стосується не лише якоїсь однієї держави, всі країни «пост-» у цьому випадку йдуть у одній запряжці, бо пов'язані не лише спільним минулим, але й спільним сучасним, особистими контактами і діловими контрактами, і не відомо, що більше прив'яже їх одну до одної.

XX століття у східноєвропейському контексті визначалося постійним діалогом із XIX, і цілком очевидним є те, що і XXI століття буде багато в чому сконцентрованим на відпрацюванні досвіду XX. Отже, на пошук відповіді на питання, чи можна вважати досвід рубіжних 1990–2000-х рр. постколоніальним, які пояснювальні горизонти відкриває та які пізнавальні обмежує постколоніальна теорія на дослідження минулого й сьогодення регіону пострадянського, а в деяких випадках — постсоціалістичного, і була спрямована видавнича ініціатива, утілена в цьому випуску¹⁶.

На відміну від більшості попередніх, цьому випуску не передували конференція чи симпозіум, до журналу ввійшли тексти, надіслані у відповідь на оголошення про видавничий проект та на персональне запрошення редакторів. Тематично ці тексти згруповані у вісім блоків, присвячених окремим аспектам, чи, радше, «релевантностям», постколоніального дискурсу на пострадянському та постсоціалістичному просторі. Перед тим як надати короткий опис цих блоків та текстів, маємо зауважити відсутність гендерного блоку в нашому збірнику (при тому, що феміністичні студії традиційно пов'язані із постколоніалізмом, починаючи від уже класичної праці Гаятрі Чакраворті Співак «Чи може підпорядковане промовляти?»¹⁷), адже, упорядковуючи збірник, ми передусім йшли за логікою зголошень до проекту. Ще одна заувага стосується наявності у збірнику статей раніше опублікованих чи таких, що невдовзі вийдуть друком у складі інших видань. Ми щиро вдячні цим авторам за люб'язний дозвіл на переклад та друківання їхніх робіт українською мовою.

Перший блок поєднує статті, сфокусовані насамперед на теоретичних питаннях застосування постколоніального підходу, і відкриває його робота *Еви Томпсон* «Чи можливе спілкування? Про епістемологічну несумісність у сучасному академічному дискурсі». Стаття присвячена роздумам над книжкою А. Макінтайра «Три конкуруючі версії морального дослідження: енциклопедія, генеалогія, традиція» та, у ширшому значенні, над існуючими традиціями мислення та спілкування, читання та інтерпретації текстів, обговорення інтелектуальних проблем тощо, а саме просвітницькою (раціоналістичною), постмодерністською та «втраченою третьою» традицією, орієнтованою на «нероздільність морального й інтелектуального життя». У наступній статті «Клопітні (пост)колонії Європи» *Даріуш Скурчевський* наголошує на проблемі «орієнталізації» центрально- та східноєвропейського регіону, що реалізується як на терені науки та наукових текстів, так і в загальному соціокультурному

середовищі, та розмірковує над дискурсивними виключеннями та привласненнями як суті колонізації та похідними від них питаннями дезідентифікації та деземпатії як відмови у самовизначенні і в зрозумінні відповідно. У свою чергу, сутностям, латентностям й контрверсіям «постколоніального» з перспективи охорони культурної спадщини присвячена стаття *Раси Чепайтене* «Спадщина у (пост)суспільстві: дисонанс, конфлікт чи пошук згоди?», у якій авторка порушує питання визначення місця й специфіки спадщини у постколоніальному дискурсі та з цієї перспективи окреслює проблему спільного й особливого між «постколоніальним» і «пострадянським», а також наводить приклади різних розумінь та практик охорони спадщини у рамках різних культурних традицій. Насамкінець, можливостям застосування постколоніальної теорії в дослідженні, у цьому випадку – Російської царської імперії, зумовленим амбівалентністю імперії водночас як колоніальної держави й колоніального об'єкта, присвячений заключний у цьому блоці текст *Керстін С. Йобст* «Де є російський Схід? Орієнт-дискурс та імперське правління в царській державі».

Другий тематичний блок акцентує питання змін, що тривають, та формування нових тенденцій, що їх породжує постколоніальність пострадянського простору. Однією з таких тенденцій виступає поширена наразі практика перекладання відповідальності за певні проблеми сьогодення на комуністичне минуле, з чого починає свої міркування щодо сучасної ситуації *Антоні Долежалова* у статті «Громадянське суспільство в Чеській Республіці після 1989 р.». На думку авторки, поряд із цією «канонічною» причиною існує ще ціла низка чинників, які у постсоціалістичній Чеській Республіці детермінують стан і особливості розвитку громадянського суспільства, серед яких чільне місце посідають ігнорування традицій та брак історичних рефлексій, відсутність чіткого усвідомлення сутності суспільних бенефітів та проблеми фінансування. У свою чергу, стану й особливостям сучасної української культури присвятив своє дослідження «Квазіменшинна/квазідіаспорна модель функціонування української культури в Україні: постколоніальна амбівалентність» *Микола Рябчук*, у якому він розміщує зазначену модель функціонування культури в країні в контекст неподоланої колоніальної спадщини та наявних ознак неоколоніалізму та колоніалізму «внутрішнього» й акцентує на тому, що за своїм соціальним статусом сучасна українська культура, як популярна, так і «висока», так і не стала культурою суверенної нації. Тему сучасної української постколоніальності продовжує стаття *Ганни Черненко* та *Станіслава Шумлянського* «Навколомовні дискусії в новітній Україні», в якій автори підкреслюють вплив процесів колонізації на мовну ситуацію та мовні дискусії в країні, обґрунтовують та аналізують низку моделей мовозахисного дискурсу (дискурс гегемонії, прагматичний дискурс, дискурс вишості та дискурс рівності), наголошують на ролі та можливостях наукового дискурсу як альтернативного засобу впливу на мовну політику в Україні. Завершує моніторинг сучасних трендів стаття *Світлани Шакірової* «Постколоніальний націоналізм у Казахстані: у пошуках громадянської та етнічної єдності», присвячена специфіці процесу націєрозбудови в Казахстані, особливостям пошуку національної ідеї, а також

місцю, яке в цьому процесі посідають дві головні ідейні групи: за авторським визначенням, «органічні» та «критичні» інтелектуали.

Автори статей наступного третього блоку пропонують читацькій увазі результати застосування постколоніального підходу до аналізу різних аспектів сучасних комеморацій та політик пам'яті. Так, у своєму дослідженні «Зобов'язані простору: постколоніальний націєпростір між Сталіним і Гітлером» *Сергей Ушакін* зосереджується на сутності нових постколоніальних історій та процесі зворотного творення колоніальної свідомості на прикладі дебатів навколо меморіалу в Хатині та поховань у Куропатах, а також побудови нового «місця пам'яті» — відновлених воєнних укріплень, зведених недалеко від Мінська у 1930-х рр. та меморіалізованих 2005 р. спорудженням історичного та культурного комплексу «Лінія Сталіна». Сучасну політику пам'яті та зусилля Російської Федерації із символічного привласнення української території та підтримування внутрішньої ізоляції Криму аналізує у статті «Кримський півострів: пробуджені символи царського імперіалізму і сучасні тенденції до ексклавізації» *Фелікс Мюх*, обравши для цього перспективу сполучення двох підставових для ідентичності елементів, а саме кордонів і монументів (у даному випадку кордонів Криму і нещодавно зведеного пам'ятника Єкатерині II). Зі свого боку, різним інтерпретаціям Полтавської битви та відповідно різним комемораціям з приводу святкування її 300-річчя присвячена заключна стаття цього блоку «Оплакування чи святкування? Комеморації Полтавської битви та політика історії у пострадянській Україні» *Ліни Клименко*.

Четвертий блок, що пропонує можливості застосування «постколоніальної оптики» в проблемному полі національних студій та історіографій, відкриває компаративне дослідження *Романа Горбика* «Паперові імперії. Орієнталізм у висвітленні Індії та України в ЗМІ: case study британської та російської преси», в якому, виходячи з постулатів «Орієнталізму» Е. Саїда та базуючись на методі контент-аналізу, автор аналізує особливості вибудовування образів України та Індії в російських газетах «Труд» та «Известия» і британських «Times» та «The Sun». Дискусійною спробою вийти за межі концепції «двох Україн» та виявити інтегративний потенціал образу Тараса Шевченка як об'єднувачого місця пам'яті та «постколоніального синдрому» (а також основи для концептуалізації «третьої України») вирізняється стаття *Єнні Альварт* «“Постколоніальний синдром” і Тарас Шевченко як місце пам'яті». Полемічний характер має також наступна стаття блоку «Постколоніальний погляд на габсбурзькі периферії: русини, українці та польська ідея “цивілізації” у Галичині» *Яна Сурмана*, в якій автор доводить переваги використання постколоніальних підходів у історичних дослідженнях та за допомогою «віденського» підходу до постколоніалізму на прикладі окремого галицького case study висуває нові трактування, відмінні від тих, що їх пропонують національні історіографії. Завершує блок стаття *Ольги Шутової* «Кулінарні дискурси білоруського націоналізму: про “справжню білоруську кухню” і “картоплєдів”», присвячена дослідженню процесу націєтворення в Білорусі з точки зору аналізу тенденцій сучасної білоруської історіографії в репрезентації історії харчування загалом та національної кухні зокрема.

Актуальною, але наразі недостатньо відрефлексованою характеристикою ситуації «пост-» на теренах пострадянської гуманітаристики є проблема плагіату. Роздумам, передусім над сутністю цього явища, присвячені статті п'ятого блоку, який відкриває стаття *Ольги Бурукіної* «Плагіат у науковому дискурсі: good will чи еквілібріум?». У ній дослідниця розглядає плагіат як лінгвістичне, економічне та юридичне явище, заторкує його морально-етичний вимір та пропонує низку ідей щодо чітких критеріїв визначення плагіату в науковому дискурсі та заходів проти його поширення. У наступній роботі цього блоку «Чужої думки зайвина: про страх, статус і тривіальність» *Ганна Черненко* проблематизує визначення плагіату як своєрідного акту самозречення і приховування власної «мислячої особистості» за чужими думками та пов'язує відсутність нових ідей і поширення практики ретрансляції так званих когнітивних тривіальностей з існуючою ієрархією цінностей та її особливостями в сучасному українському суспільстві. Зі свого боку, *Ольга Демидова* у статті «Чуже як своє, або фізіологія плагіату» описує феномен плагіату в рамках етико-естетичної амбівалентності жанру фізіологічного нариса та з цього ракурсу розглядає природу, рівні та форми плагіату, причини та регулятори існування цього явища. Насамкінець, юридичний бік проблеми, що дискутується у цьому блоці, обрала *Олена Жилінкова* для допису «Плагіат як соціально-правове явище на пострадянському просторі у контексті розвитку медіа-комунікацій», де зацентрувала увагу на базових питаннях авторського права в Україні, особливостях визначення наявності плагіату в суді та наслідках його виявлення.

Головним об'єктом дослідження статей шостого блоку стала колонізуюча та (пост)колоніальна Росія, питання конструювання ідентичностей, (само)презентацій, стереотипів та образів «Іншого» тощо. Відкриває цей блок стаття *Міхала Вавжонька* «Місце та роль православ'я у концепції “русского мира”», присвячена аналізу концепції православної цивілізаційної спільноти та її зв'язку з радянською спадщиною, розгляду джерел та витоків ідеї «русского мира» в контексті процесів глобалізації та секуляризації тощо. У наступній статті цього блоку «Конструювання “етнічного Іншого” у двох шкільних підручниках з історії: ре-колонізація (Удмуртія) vs деколонізація (Татарстан)» *Крістофер Вільямс і Давн Арчер* порушують питання можливостей дослідження конструювання національної ідентичності та образу «етнічного Іншого» в ракурсі сприйняття чи відмови від радянської версії міжетнічних відносин, що їх пропонують шкільні підручники з історії двох російських регіонів — Удмуртії та Татарстану. Контroversійним поглядам на історію тубільного населення, які пропонують неоімперський та постколоніальний підходи, а також їх залученню до розгляду проблеми творення імперії «знизу» та (від)будовування тубільної ідентичності народами Східного Сибіру та Аляски присвячене дослідження *Еви М. Столберг* «“Аборигени не мають голосу?” Постколоніальні наративи тубільної ідентичності на північному узбережжі Тихого океану». Завершує блок робота *Алексея Міхальова* «Монгольське націєбудування в умовах радянського квазіколоніалізму», де автор зосереджується на специфіці риторики й практики націєбудування в Монголії доби соціалізму та сутності монгольського

націоналізму, а також деконструє дискурсивну модель ідеології радянсько-монгольської дружби.

Сьомий і восьмий блоки випуску містять статті, основну увагу в яких надано постколоніальному прочитанню текстів у найширшому їх розумінні. У першому блоці ними стали, умовно кажучи, «тексти минулого»: роман Антонія Погорельського «Монастирка», написаний у 1830–1833 рр. (стаття *Валерії Соболя* «Про мімікрію та українців: імперська готика у “Монастирці” А. Погорельського», присвячена дослідженню названого твору за допомогою теорії «імперської готики», тобто інтерпретації наявних у романі готичних мотивів із точки зору імперії та колоніалізму); пригодницький та єдиний «дитячий» роман Генрика Сенкевича «В пустелі та джунглях» 1911 р., а також дві його екранізації 1973 та 2001 рр. (компаративне дослідження *Дарі Семенової* «“В пустелі та джунглях”»: доля одного пригодницького сюжету в романі й кінематографі», в якому постколоніальну критику застосовано для розгляду низки питань щодо тематологічних трансформацій сюжету роману); корпус текстів українських марксистських антиколоніальних мислителів рубежу 1910–1920-х рр. (стаття *Степана Величенка* «Український антиколоніальний марксизм (1919–1923). Забута спадщина у забутій колонії», що вводить згадані тексти до кола сучасних дискусій про колоніалізм і його спадщину), а також твори Михайла Коцюбинського і Володимира Винниченка, порівняльному аналізу яких з точки зору реакцій на колоніальну атмосферу Російської імперії на зламі століть присвячена стаття *Ришарда Кунідури* «Мова, стать, влада — літературні проекції суспільних проблем у творчості М. Коцюбинського та В. Винниченка».

У свою чергу, досліджені у восьмому блоці «тексти сьогодення» об'єднали західні ігрові фільми, які вийшли після 1989 р. та в яких певним чином представлена Східна Європа (стаття *Вероніки Урбонайте-Баркаускає* «Кінематографічні репрезентації постсоціалістичної Східно-Центральної Європи у західних ігрових фільмах (або “О Матінко Божа, ми у Східній Європі!”)»; твори російського та українського авторів Віктора Єрофєєва та Юрія Андруховича, об'єднані спільними акцентами на кризі пострадянської ідентичності (робота *Юлії Ільчук* «Деконструкція імперії, картографія пострадянської ідентичності: сучасний російський та український літературний травелог (за матеріалами прози Віктора Єрофєєва та Юрія Андруховича)»; дискурси щодо східних танців у сучасній Білорусі як певного способу сприйняття східної культури та засобу творення образу культури європейської (дослідження *Алени Мінчені* «Створення фантазії: східні танці, європейська культура і жіноче тіло в білоруському контексті»), а також художню літературу на заробітчанську тематику та більш детально її окремий шар — художні тексти, що були створені в контексті української трудової міграції до Італії, розглянуті у статті *Наталії Ханенко-Фрізен* «Трудова міграція та літературна творчість: на порозі транснаціонального в українському культурному просторі», яку завершує анована бібліографія «Сучасна трудова міграція та літературна творчість».

***

Ми щиро вдячні всім тим, чия відповідальна, напружена та віддана праця уможливила появу цього випуску: редакторам українських та англійських текстів Тетяні Вакуленко та Ребечі Гендешот, відповідальному секретарю журналу Андрію Домановському, співробітникам Центру українських студій ім. Д. І. Багалія Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Ірині Склокіній та Миколі Зубкову, перекладачам Олені Белозьоровій, Христині Чушак, Ярославі Кравченко та Оксані Корицькій, коректору Мальвіні Чемерис та верстальнику Сергію Бирюкову, а також нашим давнім партнерам – колективу видавництва «НТМТ».

---

¹ *Bhabha H. K.* The Location of Culture. London, New York, 1994.

² *Boheemen Ch. van.* Joyce, Derrida, Lacan and the Trauma of History: Reading, Narrative, and Postcolonialism. Cambridge, 1988.

³ *Fanon F.* Peau noire, masques blancs. Paris, 1952.

⁴ *Fanon F.* Les damnés de la terre. Paris, 1961.

⁵ <http://vpered.wordpress.com/about-vpered/>.

⁶ <http://provid.info/my-new-page/>. Ми свідомо не пропонуємо детального аналізу цих і подібних проєктів, виникнення яких на всіх пострадянських теренах є ознакою часу.

⁷ *Ghandhi L.* Postcolonial Theory: Critical Introduction. New York, 1998.

⁸ *Cheah Ph.* Spectral nationality: passages of freedom from Kant to postcolonial literatures of liberation. New York, 2003.

⁹ *Hiddleston J.* Understanding Postcolonialism. Acumen, 2009.

¹⁰ *Bignall S.* Postcolonial Agency. Edinburg, 2010.

¹¹ Postcolonial Philosophy of Religion/Ed. by P. Billimoria, A. B. Irvine. Springer, 2009.

¹² *Phändtner W.* A postcolonial philosophy of religion and interreligious polylogue// Approaching Religion. 2011. Vol. 1. № 1. Pp. 33–40.

¹³ *Majumdar R.* Writing Postcolonial History. London, 2010.

¹⁴ Decolonisation of Legal Knowledge/Ed. by A. Dhanda and A. Parashar. London, New York, New Delhi, 2009.

¹⁵ *Томпсон Е.* Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм. К., 2006 (оригінал англійською 2000).

¹⁶ Такий підхід до питання про постколоніальність пострадянського не є новим, див., наприклад: *Chioni Moore D.* Is the Post in Postcolonial the Post in Post-Soviet? Notes toward a Global Postcolonial Critique//Publication of the Modern Languages Association. 2001. Vol. 116. № 1. Посилання на цю та інші дотичні роботи містить стаття Лори Адамс «Чи застосовувана постколоніальна теорія до Центральної Євразії?», опублікована у журналі «Неприкосновенный запас», 2009, №4, режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nz/2009/4/am5.html>.

Проте детальний огляд літератури на цю тему, а також проєктів, які раз у раз виникають не лише в Україні, а фактично в усіх країнах регіону, не входив до завдання цієї вступної статті, в якій ми вирішили означити дискурсивне поле, в якому був задуманий наш проєкт, та розмістити його не в регіональному, а в світоглядному контексті.

¹⁷ Can the Subaltern Speak?//Marxism and Interpretation of Culture/Ed. by C. Nelson, I. Crossberg. Basingstoke, 1988. Pp. 271–311.

GELINADA GRINCHENKO is a Doctor of Sciences in History, Professor (2011), the Chair of Ukrainian Studies in the Department of Philosophy at V. N. Karazin Kharkiv National University (Ukraine), and head of the Ukrainian Oral History Association.

Her main areas of research are oral history, politics of memory, and ego-documents of the World War II period. Her latest book is *An Oral History of Forcing to Labour: Method, Contexts, Texts* [in Ukrainian] (2012). She is the Associate Editor of *East/West Journal* volumes 11-12, 15, and 16.

E-mail: gelinada.grinchenko@gmail.com

ГЕЛІНАДА ГРІНЧЕНКО — доктор історичних наук, з 2011 р. професор кафедри українознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Україна), голова Української асоціації усної історії.

Основна сфера наукових зацікавлень: усна історія, політика пам'яті, его-документи періоду Другої світової війни. Остання книжка: *Усна історія примусу до праці: метод, контексти, тексти* (2012). Співредакторка випусків 11–12, 15 і 16 журналу «Схід/Захід».

E-mail: gelinada.grinchenko@gmail.com

TETYANA DZYADEVYCH received her BA in Teaching Ukrainian and Russian from M. Drahomanov National Pedagogical University (Kyiv, Ukraine), her MA in Culture from National University of Kyiv-Mohyla Academy, and a Ph.D. in East Slavic literatures from the Marie Curie-Skłodowska University of Lublin (Poland). In 2005–2012, she worked as an Assistant Professor of Literature at the National University of Kyiv Mohyla Academy. Now she continues her education at the graduate program in Slavic Studies at the University of Illinois at Chicago. Her research topic is “World War II through Women’s Experience.” Her selected publications include: *Stratagem of experience or His Majesty Contingence*//*Pamięć i Zapomnienie. Historie przesiedlonych kobiet*. CD. eFka, 2011; *Desire to understand* [in Ukrainian]//*Krytyka*. 2010. № 11–12 (157–158). Pp. 31–32; *Ukrainian socrealism literature in the European discourse. Standard-bearers by Oles Gonchar (1946–1948)* [in German]//*Europa im Ostblock. Vorstellungen und Diskurse (1945–1991) / Europe in the Eastern Bloc. Imaginations and Discourses*/Ed. by J. M. Faraldo, P. Gulińska-Jurgiel, Ch. Domnitz. Köln, Wien, 2008. Pp. 145–163. Her fields of interest include postcolonial studies, gender studies, and memory studies.

E-mail: tdzyad2@uic.edu

ТЕТЯНА ДЗЯДЕВИЧ отримала диплом спеціаліста з української мови та літератури і російської мови та літератури в Українському державному педагогічному університеті

ім. М. Драгоманова у Києві; ступінь магістра культурології в Національному університеті «Кієво-Могилянська академія» і ступінь доктора у галузі східнослов'янського літературознавства в Університеті ім. Марії Кюрі-Склодовської у Любліні (Польща). У 2005–2012 вона працювала старшим викладачем на кафедрі літератури та іноземних мов у НаУКМА. Зараз вона продовжує свою освіту на докторській програмі зі славістики в Університеті штату Іллінойс у Чикаго. Тема її дослідження – «Друга Світова війна крізь жіночий досвід». Вибрані праці включають «Хитросплетіння досвідів або Його Величність Випадок!»// *Пamięć i zapomnienie. Historie przesiadlonych kobiet*. CD. eFka, 2011; *Прагнення зрозуміти*// *Критика*. 2010. № 11–12 (157–158). С. 31–32; *Ukrainian socrealism literature in the European discourse. Standard-bearers by Oles Gonchar (1946–1948) [in German]*// *Europa im Ostblock. Vorstellungen und Diskurse (1945–1991) / Europe in the Eastern Bloc. Imaginations and Discourses*/Ed. by J. M. Faraldo, P. Gulińska-Jurgiel, Ch. Domnitz. Köln, Wien, 2008. Pp. 145–163. Коло наукових інтересів: постколоніальні студії, гендерні студії, дослідження пам'яті.

E-mail: tdzyad2@uic.edu